

OBČANSKÉ PRÁVO

OBECNÁ ČÁST

verze 1

© Ivo Telec, 2005

**PRÁVNÍ PRINCIPY
A
ZÁSADY
SOUKROMÉHO
PRÁVA**

(3)

Ius est ars boni et aequi

Publius Iuventilius Celsus, D. 1, 1, 1 pr.

(kol. 70 – kol. 140 po Kr.)

TEMATICKÝ PŘEHLED

1. účel a soustava
2. životní princip a postoj
3. obecné právní principy
4. zásady soukromého práva
5. zvláštní zásady soukromého práva
6. zásady soukromoprávních institucí

ÚČEL

1. **bezprostředně normativní s cílem přímo právně upravit lidské chování**
2. **zákonodárně politický a technický**
3. **výkladový**
4. **aplikační vč. právní argumentace**

SOUSTAVA

1. obecné právní principy
přirozené zásady právní
2. obecné zásady práva soukromého
3. obecné zásady práva veřejného
4. zvláštní (odvětvové) zásady práva soukromého
5. zvláštní (odvětvové) zásady práva veřejného
6. zásady právních institucí

ŽIVOTNÍ PRINCIP

- **Princip vzájemného podporování**

(Prinzip der Stützender Hilfe)

- **Přirozenost lásky** (kladné nastavení světa)

✘ rušení svobodnou vůlí

ŽIVOTNÍ POSTOJ

■ Přirozený postoj ke spravedlnosti

- každodenní zkušenost, zejm. prožitím
- samozřejmé, bezděčné, vnímání významu věcí a přesvědčení o něm;
„dětsky nevinný“ postoj

■ Právně teoretický postoj

- cílem *porozumět*, čím věci jsou (zatřídit je)
- **zproblematizování** přirozeně známého světa
- **vyvolání právního problému**
- **rozumové zpochybnění** přirozeného postoje

SPOLEČENSKÉ ŘÁDY

- **Náboženský;** např. náboženské symboly
- **Morální;** srv. morální závazky, morálku právnických povolání
- **Právní;** srv. právní normy a právní principy
- **Hospodářský;** viz pravidla hospodářské soutěže
- **Vědecký;** srv. vědecké zvyklosti
- **Politický;** např. politické symboly nebo politická odpovědnost za politický delikt

PŘEDPOROZUMĚNÍ

*... každý dobře ví, že smlouvy se mají plnit,
dluhy platit, nikoho neuvádět v omyl,
nepomlouvat ani neokrádat ...*

- **Právní řád jen formalizuje všeobecně známé rady, jak žít bez újmy vlastní nebo bližnímu**
- ✗ **státně pozitivistická závislost na předpisu na všechno (nadužívání rozumu) ☹**

PŘÍKAZY PRÁVA

Praecepta iuris sunt haec:

Honeste vivere,

alterum non laedere,

suum cuique tribuere.

Domitius Ulpianus, D 1, 1, 10, 1

(170 – 228 po Kr.)

OBEČNÉ PRÁVNÍ PRINCIPY

- **Osvědčené principy právního státu**
= právní principy
preamb. Ú
- **Argumentační důsledky logické nebo právně rétorické pro celý právní řád**

POVAHA A CÍL PRÁVNÍCH PRINCIPŮ

- **Axiomatická povaha**

apriorní dobra, všeobecně osvědčené a uznávané, které **netřeba dokazovat (axiomy)**, jimiž se právní řád právního státu nechává ovládat (**vláda práva**); úhelné kameny práva

- **Cíl**

trvalé udržování **obecného právního dobra** (míru) mezi lidmi a vůči přírodě

- **Vnitřní jednota, soudržnost a účelnost práva**

PRÁVNÍ PRINCIPY

■ Právní ctnosti (právní hodnoty)

1. **spravedlnost**
2. **úcta a uznání zdroje přirozených práv (vyšší moci)**
3. **nezadatelnost přirozených práv**
4. **svoboda vůle**
5. **osobní odpovědnost**
6. **rozumnost a rozumné očekávání**
7. **poměrnost**
8. **přiměřenost**
9. **bezpečí a důkazní jistota**





11. úcta k právům a svobodám jedince
12. rovnost v právech (právní rovnost)
13. obecné právní dobro
14. dobrá vůle
15. dobrá víra (*bona fides*)
16. dobré mravy (*bonos mores*)
17. dobrá pověst
18. dobrá správa



19. zákon nepůsobí zpětně (*lex retro non agit*)
 20. z bezpráví právo nevznikne (*ius ex iniuria non oritur*)
 21. bezpráví neospravedlňuje bezpráví (*iniuria non excusat iniuriam*)
 22. není trestu bez zákona, není trestného činu bez zákona
aj.
- *In favorem vitae*
 - *In favorem libertatis*

PRÁVNÍ NORMY A PRÁVNÍ PRINCIPY

- **Shodnost účelu** ⇒ dobro a spravedlnost
- **Jednotný instrumentální význam právního řádu a jeho částí** (norem a principů)
 - normy i principy mají být prodchnuty stejným „kmitočtem“, laděny na stejnou strunu



- **Právní normy:** platí **výlučně**
příkaz, zákaz, nebo
dovolení;
jedno ruší druhé
- **Právní principy:** platí **souběžně**
dva nebo více; kříží se
a vyvažují se vzájemně, a to:

1. *secundum et intra legem* = právní normy
2. *praeter legem* = právně politické podněty
3. *extra (contra) legem* = ***ius non scripta***





- **Původ zákonné právní normy**

politické rozhodnutí, politická dohoda aj.
politické dorozumění; vliv nahodilosti; trvá
do zrušení

- **Původ právního principu**

všeobecné povědomí o přiměřenosti
a závaznosti; trvá udržováním povědomí

PRÁVNÍ POLITIKA A PRÁVNÍ PRINCIPY

- **Právní politika**

*„přímé daně se mají zákonem snížit,
nepřímé zvýšit“*

- **Právní princip**

*„nikdo nesmí mít prospěch ze svého
protiprávního jednání“*

POLITIKA A PRÁVO

- **Vláda lidu**

- **Svrchovanost lidu**

relativní skupinové
(např. **stranické**)
zájmy, předsudky;
soutěž o veřejnou
moc

- **Vláda práva**

- **Právní stát**

- demokratický
- jiný

objektivní zájem
spravedlnosti
služba
spravedlnosti

PRÁVNÍ ZÁSADY

- **Právní zásady**, na nichž je vybudován zákon; souladné s právními principy; vyjádřeny:
 - zákonem (*secundum et intra legem*)
 - mimozákonně (*praeter legem, extra legem*)

- 1. **obecné**
- 2. **zvláštní (odvětvové)**, např. práva obchodního

- 3. **jednotlivých právních institucí**, např. práva vlastnického

PŘIROZENÝ SMYSL ZÁKONA

- § 7 ABGB, *natürliches Sinn eines Gesetzes,*
causa finalis

= **objektivní uspořádání poměrů**
mezi lidmi nebo vůči přírodě,
které vychází z přirozených **zákonitostí** světa,
z přirozených lidských **práv** z nich
vyplývajících, jakož i z **cíle** lidského života

PŘIROZENÉ ZÁSADY PRÁVNÍ

- § 7 ABGB a návrh o. z.

natürliche Rechtsgrundsätzen

= **nezadatelné životní zásady právního významu, státy uznávané a používané, nikoli však státy stanovené**

= **zásady spravedlnosti (ekvita)**

KTERÉ TO JSOU?

1. ochrana života a zdraví, cti, důstojnosti a soukromí (**osobnosti**)
2. ochrana **rodiny**
3. ochrana **vlastnictví**
4. ochrana **slabšího** před bezdůvodnou újmou pro nedostatek věku (ochrana nezletilce) nebo pro závislost svého postavení (ochrana slabší strany)
5. nikdo nesmí bezdůvodně **těžít z vlastní neschopnosti** k újmě jiného





6. **slib zavazuje**; smlouvy mají být plněny (*pacta sunt servanda*)
7. nikomu nelze odepřít, co mu po právu náleží
8. předpoklad **dobré víry** právního jednání nebo jiného chování (**vyvratitelná domněnka**)
9. zákaz zneužití práva k újmě jiného
10. nikdo nemůže na jiného převést více práv nežli má sám





11. nikdo nesmí být nucen setrvávat
ve společenství
12. nikdo nesmí být nucen vzdát se budoucích
práv
13. nikdo nemůže mít prospěch z vlastního
protiprávního jednání nebo z toho, že jednal
ve zlé víře či proti dobrým mravům
14. nikomu neškodit





15. nikomu nelze odepřít, co mu po právu náleží
16. nikdo se nemůže bezdůvodně obohatit na úkor jiného
17. práva bdělým (*vigilantibus iura*)
aj.

ZÁSADY SPRAVEDLNOSTI

- **Přirozená spravedlnost** (*natural justice*)
 - = **nepsané hmotné právo** (*ius non scripta*);
používáno mj. v **rozhodčím řízení z vůle**
účastníků majetkového sporu
(ekvita, *ex aequo et bono*)
např. zásada neminem laedere
- **Co je spravedlivé?**
To, co je přirozeně (objektivně) prospěšné.

ZÁSADY OBČANSKÉHO PRÁVA

■ Význam

1. **hierarchicky hodnotový účel** občanského práva
2. **ústavní přizpůsobení** (konformita) **podústavního** občanského práva
3. **jednota, soudržnost a účel** občanského práva
4. **všeobecná znalost** občanského práva
5. **smysluplnost** (ospravedlnění) občanského práva
6. **zákonodárné vodítko** pro budoucí právo
7. **argumentační a interpretační vodítko** platného práva

■ Různá teoretická třídění zásad v písemnictví

PRIVÁTNÍ AUTONOMIE

- **Vše dovoleno, co není zakázáno**

čl. 2/3 LZPS, čl. 2/4 Ú, § 2/3 o. z., § 263 obch. z.

1. **svoboda volby právně jednat nebo nejednat**

výjimkou smluvní přímus



2. **svoboda volby smluvníka**

např. i veřejnou nabídkou komukoli



3. **svoboda volby účelu, obsahu a formy
právního jednání**

smlouvy typové nebo atypové, smíšené;

forma: **výslovná X nevýslovná**

per facta concludentia

písemná prostá

písemná kvalifikovaná, např. volní
projevy stran na téže listině nebo veřejnou
listinou (notářským zápisem, popř.
exekutorským zápisem)

MÍRA SVOBODY SPOLEČNOSTI

- **Míra svobody lidské společnosti je přímo úměrná míře možného uplatnění svobodné vůle jedince v soukromých poměrech**

✘ *např. o. z. v původním znění z 1964* 😞



OMEZENÍ PRIVÁTNÍ AUTONOMIE

- **Zásada minimálního omezení lidské svobody v soukromých poměrech;**
jen co je **nutné** k:
 1. **výkonu svobody jiných**
 2. **ochraně všeobecných dober**
jakožto **nerozložitelných** hodnot patřících všem;
*např. dobrých mravů, veřejné morálky,
veřejného pořádku, veřejného zdraví apod.*



- 1992 čs. soukromoprávní obnovení možnosti církevního sňatku vedle občanského
 - ☛ **rozšíření svobody vůle v soukromoprávní věci osobního stavu**; svoboda **volby formy** sňatku; bezpečí nabytí osobního stavu mj. osvědčením MÚ o způsobilosti k uzavření manželství
 - ✗ návrh o. z. a systémovost statusového práva
- **právní podstatou je soukromoprávní souhlasné prohlášení** (souhlasný projev vůle) snoubenců, právně **druhotné je před kým** projevono; zápis do knihy manželství jen evidenční




SMLUVNÍ PŘÍMUS

- Smluvní přímus *ex lege* nebo *ex contractu*

Příklad:

Zákonná **kontraktační povinnost** uzavřít i **proti své vůli** např. *pojistnou smlouvu* o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou:

- při výkonu povolání, *např. advokáta*
- provozem silničního motorového vozidla 

= přímus právně **jednat** i proti své vůli v zájmu ochrany **slabšího** (klienta) nebo ochrany **všeobecného dobra** s **volbou s kým jednat** (volba pojistitele).

NEFORMÁLNOST

- **Svoboda vůle zvolit si formu právního jednání**

1. neformální
2. formální

- **Výjimečně státem přikázaná právní forma**

1. výslovná
2. přede svědky
3. písemná soukromou nebo veřejnou listinou,

je-li k tomu sdostatek **rozumný důvod ospravedlňující**
státní zásah do svobodné vůle

OCHRANA SOUKROMÉHO PRÁVA

■ Ochrana práva

(§ 4 o. z., § 3/věta druhá o. s. ř.) před:

1. **ohrožením** reálnou hrozbou
X jen hypotetická hrozba
2. **porušením**

■ Deliktní (právně bezdůvodný) zásah:

1. ohrožovací, *např. příprava nebo pokus skutku*
2. dokonaný

■ Zákaz odepření výkonu spravedlnosti

(*denegationis iustitiae*), procesní zásada civilní

OCHRANA POKOJNÉHO STAVU

- *Quieta non movere*
§ 5 o. z.
účelem **obnova** narušeného pokojného stavu
odstraněním zřejmého zásahu (obnovením
statu quo ante) pomocí obce v přenesené
působnosti státní správy
- **Trestní právo správní**
přestupek proti veřejnému pořádku
nebo občanskému soužití; § 47 nebo 49 přest. z.

NIKOMU NEŠKODIT

- *Neminem laedere*



§ 415 a 420 an. o. z.

nikomu neškodí, kdo vykonává své právo;

např. kdo čerpá vodu z cizí studny z titulu svého práva z věcného břemene zatěžujícího cizí pozemek

SOUKROMOPRÁVNÍ OCHRANA SLABŠÍ STRANY

■ Slabší člověk je soukromým právem chráněn

1. nezletilec, *srv. práva dítěte* 
2. nesvéprávný
3. zaměstnanec
4. pacient nebo klient
5. spotřebitel
6. nájemce bytu
7. původce výtvorů, *např. autor*  *či vynálezce*
8. menšinový akcionář aj.



PŘÍKLAD: SMLUVNÍ LICENCE

■ Autorský zákon

*Nevyplývá-li z licenční smlouvy např. mezi autorem a televizním vysílatelem jinak, má se za to, že jde o **nevýhradní licenci** k televiznímu vysílání díla. Nikoli o licenci výhradní. Tzn. *in favorem auctoris*.*

§ 47/1 in fine a. z.



ZÁKAZ ZNEUŽITÍ MONOPOLU

- **Monopol**

1. přirozený
2. právní (výhradní koncese)

- **Smlouva připojovací (adhézní)**

obchodník s elektřinou je **povinen uzavřít** smlouvu o dodávce elektřiny s **každým**, kdo splňuje předpoklady (**legální smluvní přímus**) a zákazník podepisuje **smluvní formulář** předložený monopolistou, jehož obsah **nemůže** měnit;
srv. např. energet. z. č. 458/00 Sb.

DOBŘÁ VÍRA

- **Vyvratitelná domněnka** (předpoklad) dobré víry **každého**
 - soukromé právo založeno na předpokladu **poctivosti**
- **Výkladové pravidlo** (§ 35/2 o. z.)
právní jednání má být **vykládáno** tak, aby **nebyl poškozen**, kdo **jednal** *bona fide*, nebo kdo **dobromyslně důvěřoval**, že **jiný jedná** *bona fide*

DOBŘÉ MRAVY

- **Souběh a prolínání mravnosti a právnosti**
- **Zlatá pravidla (*aureae regulae*) soukromého práva:**
 1. **neplatnost** soukromoprávních jednání přičících se dobrým mravům; § 39 o. z.
 2. **zákaz výkonu** soukromých práv v rozporu s dobrými mravy; § 3 odst. 1 o. z.
 3. **občanskoprávní odpovědnost** za škodu úmyslným jednáním proti dobrým mravům; § 424 o. z.



- C. c.: *bonne foi* (ve významu dobrých mravů,
jako mravní kategorie)
- ABGB: *gutte Sitten*
- BGB: *Treu und Glauben*
- o. z.: *zásady socialistického soužití*
(původní znění z 1964)

ZÁKAZ ZNEUŽITÍ PRÁVA

- **Zákaz výkonu práva na úkor bližního nebo všeobecného dobra (statku, blaha)**

*např. zákaz výkonu práva vlastnického na úkor vlastníka sousedícího pozemku
nebo na úkor pokojného stavu soužití v obci*

- **Vlastnictví zavazuje** (čl. 11/3 LZPS)
K čemu? Ke zdržení se jeho výkonu na úkor

PRÁVA NÁLEŽEJÍ BDĚLÝM

- *Vigilantibus iura scripta sunt*
rozhodnost a odvaha brát se o své právo;
právo v rukou schopných;
- **spí-li se na právech**
 - **zánik** (prekluze) práva *ex lege* uplynutím doby a nečinností
 - **oslabení** práva dlužníkovou námitkou promlčení po uplynutí doby; naturální obligace bez nároku

PRÁVNÍ BEZPEČÍ

- **Bezpečí:**
 1. **stejného** rozhodnutí o **stejném** právu
 2. rozhodnutí toho, kdo je **příslušen**
 3. **stejného** rozhodnutí **každého**, kdo bude rozhodovat o právu

- **Důkazní jistota nabytí práva**
např. pomocí svědků, veřejnou nebo soukromou listinou aj.

ODBORNOST

- **Zásada profesionality**

např. podnikatele

Kdo se hlásí jako příslušník určitého **stavu** nebo **povolání k odbornému výkonu** nebo jinak vystupuje jako **odborník**, je zavázán nahradit škodu způsobenou za určitých okolností;

např. odbornost advokáta vůči klientovi, lékaře v soukromé praxi vůči pacientovi apod.

LEX RETRO NON AGIT

- **Výslovný ústavní zákaz zpětné účinnosti norem trestního práva**

ve smluvním právu platí **dohodnutá** účinnost smlouvy:

- uzavřením, kdy je shodná s platností
- pozdější účinnost
- dřívější účinnost, *např. již od 1. 1. tohoto roku*

- *Iura quesita*

práva **nabytá** před účinností právní normy, zůstávají **nedotčena**

PRÁVA TŘETÍCH

- **Zákaz výkonu smluvní svobody ke zhoršení postavení třetího (na jeho úkor)**

např. zákaz dohody dědiců na úkor věřitele zůstavitele

SMLUVNÍ SPRAVEDLNOST

- **Parita smluvních plnění**
= zásadní **vyrovnanost vzájemných plnění**
s ohledem na **účel** smlouvy
např. zásadně vyrovnaný poměr užitné hodnoty pronajaté obchodní místnosti a nájemného
- **Přirozený zákon rovnováhy** (vyrovnání braní a dávání), *Gleichgewichtsgesetz, Law of Equilibrium*

ROZUMNÉ OČEKÁVÁNÍ

- **Rozumnost vlastností právního řádu**

ratio scripta

rozumné uspořádání poměrů

- *Reasonable expectation*

rozumně lze očekávat určité chování

- **Zvláštní zásada obezřetnosti při podnikání
na kapitálovém trhu**

z. č. 256/04 Sb.

ZDRAVÝ ROZUM

- *Common sense*
 - = rozumovému poznání nadřazený praktický soud a hodnocení životní situace dle **prožité zkušenosti** (empirie) bez vlivu právně teoretických znalostí
 - = **intuitivní zdroj základních právních pravd**
- **Rozumné očekávání**, *reasonable expectation*
- **Rozumné uspořádání poměrů**

IN DUBIO MITIUS

- **V pochybnostech mírněji**
 - vyplývá z poddajnosti (dispozitivnosti) norem soukromého práva
- **Výkladové pravidlo pro výklad smluv**
 - smlouvy jsou spíše platné, nežli neplatné; srv. projevenou vůli stran
- *In dubio pro reo*
 - zásada práva trestního

PŘEDCHÁZENÍ

- **Předcházení ohrožení nebo porušení**
soukromého práva nebo všeobecného dobra
srv. též právní princip **obezřetnosti**;
a to **prevence**:
 1. **sporů**
 2. **soukromých deliktů a škod z nich**
 - újem majetkových
 - újem nemajetkových





■ **Generální příkaz prevence vůbec**

Legální generální příkazy (§ 3/2 o. z.):

1. **vyvarovat** se ohrožení nebo porušení práva
2. **přednosti dohody** o odstranění rozporu stran
vč. možného přispění **prostředníka**
(zprostředkovatele, mediátora) nebo **smírce**;
*srv. např. mediaci v kolektivním právu
pracovním nebo autorském a souvisejících
právech; srv. např. smírčí řízení soudní*





- **Generální smluvní prevence** (§ 43 o. z.)

Legální **příkaz smluvníkům odstranit**
vše, co může vést ke sporům

*např. nepoužívat vícevýznamové pojmy
bez vysvětlení jejich určitého významu*



■ **Generální škodní prevence** (§ 415 o. z.)

Legální příkaz svým **chováním neškodit**

(neminem laedere) na zdraví, majetku, přírodě nebo životním prostředí,

tzn. neškodit na právech nebo všeobecných dobrech

= též **generální klausule skutkové podstaty zakázaného škodního chování;**

k tomu dále viz **zvláštní skutkové podstaty deliktního práva škodního** (§ 421 – 437 o. z.)

NEZNALOST ZÁKONA NEOMLOUVÁ

- **Předpokladem je objektivní poznatelnost zákona bez dokazování jeho skutečné znalosti konkrétním člověkem**
 - = neomlouvá zejm. neznalost právních principů a obecných zásad práva soukromého nebo veřejného
 - = nezjišťuje se subjektivní stav vědomí lidí o právu
 - × **právní význam zjištění osobních poměrů člověka**

ZÁSADY ZVLÁŠTNÍCH SOUKROMÝCH PRÁV

- **Právo obchodní**
zásada poctivého obchodního styku
- **Právo autorské a právo výkonných umělců**
zásada **pravdivosti** autorství
nebo původcovství uměleckého výkonu
- **Právo pracovní**
zásada bezpečné práce
aj.

ZÁSADY PRÁVNÍCH INSTITUCÍ

Např.

- **Zásada rodinné solidarity**
- **Zásady vypořádání zaniklého společného jmění manželů** (§ 149/2-4 o. z.)

aj.

